

Texts of terror – words of joy

Hvordan lese vanskelige bibeltekster? Bør de leses?

TAMAR OG AMNON ER HALVSØSKEN, begge barn av kong David. Amnon elsker Tamar, og sammen med sin fetter Jonadab legger han en plan for hvordan han kan få ligge med henne: Amnon legger seg syk og sender bud på Tamar for at hun skal lage mat til ham. Hun kommer og lager hjertekaker til sin bror, som deretter griper henne, og tross sterke protester fra henne, tar henne med makt og ligger med henne. Etter udåden river Tamar sin kappe i to i sorg og sinne, og drar hjem til en annen bror, Absalom. Men når Absalom hører hva som er skjedd, ber han henne tie stille om ugjerningen. Tamars far, kong David, får også vite om sin sønns voldtekt av søsteren, hans datter. Han blir sint, men, legger Qumran til, han vil ikke straffe sin sønn Amnon. Tamar må leve i skam, og forbryteren går fri for Davids dom.

AV ÅSTE DOKKA

Texts of terror

Denne fortellinga om kongsdatteren Tamar finner vi i 2. Samuelsbok, kapittel 12 i Det gamle testamente. Det er en av bibeltekstene den amerikanske feministteologen Phyllis Trible omtaler i sin bok *Texts of Terror* fra 1984. Og det er sannelig en *text of terror*. Bibelen – som vi er vant til å forholde oss til som normativ, som på en eller annen måte et avtrykk av Guds åpenbaring – beskriver uten fordømmelse en incestuøs voldtekt. Attpåtil gjør den ellers så bejublete kong David en fatal – dog ukommentert – feil i å ikke

ÅSTE DOKKA (F. 1980) er cand. theol. fra Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo og er studentprest ved Diakonhjemmet høyskole i Oslo. Leder i Norges Kristelige Studentforbund 2004–2006. Medlem av redaksjonskomiteen i Kirke og Kultur.

reagere på voldtekten, i ikke å la sannheten komme til overflaten og gjenopprette rettferdigheten. Den boka som skal forkynne for oss hva som er godt og sant, forkynner i stedet om det vi oppfatter vondt og urettferdig.

Hvor mange kjenner egentlig fortellinga om Tamar? Den når neppe noen gang våre kirkers lesepulter, den er ikke med i tekstrekkene for Den norske kirke, og vil antakelig ikke bli innlemmet i de nye tekstrekkene som kommer i 2010. Vi kan anta at denne teksten så godt som aldri blir brukt i forkynnesøyemed her til lands. Og fortellinga om Tamar er ikke alene, kjente og ukjente *texts of terror* finnes både i Det gamle og Det nye testamentet. Fæle nytestamentlige tekster dukker av og til opp som preken- eller lesetekster, mens de fleste gammeltestamentlige grusomhetsberetningene når aldri forkynnens plass. Hvorfor? Disse tekstene presenterer nemlig en vanskelig og trehodet utfordring.

For det første: Å ta inn over seg at slike tekster finnes i Bibelen tvinger oss til refleksjoner rundt resten av bibeltekstenes normativitet. For det andre: Hvordan skal vi lese slike tekster? For det tredje: Hvordan er det mulig å formidle evangeliet med utgangspunkt i slike tekster, altså å forkynne over dem? Disse tre problemstillingene henger sammen med hverandre, og jeg skal ikke forsøke å løse de spørsmålene som *texts of terror* reiser om bibelsyn, bibelhermeneutikk eller homiletikk (prekenlære) her. Men jeg vil kommentere noen aspekter, og, som en direkte følge av den siste problemstillingen, innlede Kirke og Kulturs nye spalte: Nemlig en andaktspalte som tar for seg Bibelens grusomme tekster: *Fæle tekster – fine ord* er spaltens navn.

Strategier overfor vanskelige tekster

Bibelsyn • I møte med vanskelige bibeltekster velger forskjellige lesere/tilhørere forskjellige strategier. Feministteologen Carolyn Osiek deler disse strategiene inn i fem forskjellige grunnholdninger.¹ I den ene enden av kontinuumet finner vi *forkastelse* (rejectionism): Leseren avskriver Bibelens status som normativ tekst. Konfrontert med tekstenes grusomhet, må det eneste legitime standpunktet være at Bibelen ikke kan ha noen autoritet. For tekstene taler ikke sant om livet og Gud, og det rammer hele kanon. Det motsatte standpunktet er *lojalisme*: Lojalistene er de som velger å løse problemet ved å flytte det: Problemet er ikke vanskelige *tekster*, men vanskelige *lesere*. Hvis vi møter en tekst og fortolker den som grusom eller fæl i en eller annen forstand,

er det ikke teksten det er noe galt med, det er oss. Vi har misforstått teksten, og må lese nøyer for å se at den egentlig ikke trenger å unnskyldes.

Mellom disse to posisjonene tegner Osiek opp flere mellomposisjoner. De fleste teologer befinner seg i midten, et sted i mellom de to motpolene. Plasse- ringa er avhengig av variabler som hvilken konfesjon man tilhører og hvor man befinner seg på aksene konservativ-radikal. Hvis man ikke er blant dem som vel- ger å forkaste teksten i møte med dens grusomhet, hvordan leser man da?

Bak, på, foran teksten · Osieks fem posisjoner dreier seg om bibelsyn, hva slags formal status man tildeler bibeltekstene. En annen måte å dele opp lesestrategiene på, er gjennom Gerald Wests *metodiske tredeling*.² Frigjør- ingssteologen West beskriver tre strategier: *Reading behind the text*, *reading the text* og *reading in front of the text*. Leser man *bak* teksten, forsøker man å fortolke teksten ved å grave i tekstens historiske sosio-kulturelle kontekst. Da vil man være mer interessert i å finne ut hvem den historiske Jesus var enn hvem den forkynte Jesus er. Et annet eksempel på dette kan være at man finner ut at tekster som vi i dag oppfatter som undertrykkende, i sin tid kan ha fungert frigjørende. Leser man *på* teksten foretar man en nitid nærlesing av tekstene på grunnspråket, for å forsøke å gi en mest mulig sakssvarende fortolkning av teksten slik den foreligger. Det er ikke den historiske sannhe- ten man er ute etter, men hva *teksten* ønsker å si. Da vil man kanskje, som den overfor nevnte Phyllis Tribble, finne at skapelsesberetningen i 1. Mose- bok slett ikke setter kvinner under mannen, slik man kan tro ved overflatisk lesning.³ Leser man *foran* teksten, noe frigjøringsteologer ofte gjør, konsen- trerer man seg om hva slags mening teksten kan utgyte i dag, hva som kan skje av evangelium når teksten og dagens kontekst møtes og gnis mot hver- andre. Interessen for hva som egentlig skjedde, eller hva teksten prøver å si (hvis tekster prøver å si noe), er underordnet. Spørsmålet er: Hva kan tek- sten bringe av frigjøring her og nå?

Scopus · Disse avveiningene er av tekstteoretisk og formal art. Men en annen side av problematikken er hvordan man forholder seg til *innholdet* i Bibelen. For såfremt man ikke helt og holdent avviser Bibelen, vil man jo lese den, fortolke den og forholde seg til den. Man tvinges til å gjøre verdi- messige valg, som handler om hva man vil tro på og formidle videre. Og –

uavhengig av hvordan man tenker om Bibelens formelle status og metoden man bruker – hvordan *fortolker* man fæle tekster?

En av komponentene i konglomeratene av lesestrategier, er *scopus*. Mange teologer, spesielt frigjøringsteologer og feministteologer, velger å bevisst finne fram til og bruke et *scopus*, altså det fortolkningsmessige prismet de lar teksten brytes gjennom. Scopuset blir sterkt utslagsgivende for teologien som kommer ut på andre sida av lesinga. For Luther var lesebrillene *was Christum treibt* (det som driver til Kristus). For mange av dagens frigjøringsteologer er det variasjoner over temaet *frigjøring for kvinner og menn, rike og fattige*. Slike *scopus* er nødvendige for å manøvrere i den polyfone tekstmassen Bibelen vitterlig er. Leses fæle tekster med bevisste hermeneutiske briller, vil man kunne veie tekster og stemmer opp mot hverandre, og dermed kunne gjøre verdimeslige og metodisk gjennomsik-

Enkelte deler av
Bibelen eigner seg
ikke for offentligheten

lige valg i tekstene. Hva skal vi ta med oss? Hva skal vi la ligge?

Å kjempe med teksten • *Scopus* dreier seg om innholdsmessig bestemte lesestrategier. Teologene har lest seg fram til det de selv oppfatter som Bibelens sentrale sannhet, og velger å filtrere alle bibeltekster gjennom dette innholdsmessige kriteriet. En annen type strategi dreier seg om å leke med tekstene på en dogmatisk mer uforpliktende måte. Et eksempel på dette er *reading against the grain*, som idiomatisk oversatt betyr noe slikt som å stryke teksten mothårs. Altså ikke å lese med teksten, men mot den, velge kampens hermeneutikk framfor sympatiens. Slik blir ikke det interessante i lesinga hva teksten eventuelt har på hjertet, men hva teksten glemte å utelate og dermed røpte, hva teksten undertrykte og glemte, halvskjulte historier ignorert av forfatterens mektige penn.

Et praktisk eksempel på en slik kreativ tekstbruk av innledningens parafaserte tekst, er Institute for the Study of the Bible (ISB) tilknyttet University of KwaZulu-Natal i Pietermaritzburg i Sør-Afrika. De har startet *The Tamar Campaign*. En gruppe fra senteret reiser rundt til lokale menigheter og holder bibelverksted. De leser sammen teksten om Tamar, og bruker den til å snakke om overgrep, voldtekt og incest, noe en stor del av sørafrikanske kvinner opplever. Teksten forteller om noe grusomt, riktignok uten å ta parti for den svake, men den forteller om vanlige kvinners erfaringer. Ikke

bare lykkelige, ikke bare ideelle, ikke bare moralsk gode erfaringer. I Bibelen finnes de grusomme livserfaringene, som er sanne og allmenne. De *må* være med i en så viktig bok. Selv om ikke aktørene i fortellingene nødvendigvis oppfører seg moralsk korrekt, selv ikke Gud, kan fortellingene brukes til å bringe de tause i tale, til å få samfunn til å ta de nødvendige oppgjørene med seg selv – det oppgjøret David ikke tok for 3000 år siden. Som en av kvinnene ISB besøkte sa: Hvis det står om dette i Bibelen, må vi jo snakke om det.

Ut av rekka?

Akkurat nå foregår en stille, men viktig prosess i Den norske kirke. Et utvalg er satt ned til å revidere tekstrekkene til de forskjellige søndagene i kirkeåret. Med andre ord skal nye tekster nå prekes over, og gamle skal ut. Vi får et større teksttilfang, og utvalget har også laget en egen liste med tekster som passer for barna, en tekst til hver søndag. I *Nytt norsk kirkeblad* 7/2007 kommenterer Marianne Bjelland Kartzow denne barnerekka.⁴ Enkelte svært mye brukte tekster, som den om David og Goliat, og den om Abrahams ofring av Isak, kom overraskende nok ikke med. Utvalget forsvarer disse valgene slik: «Ofringen av Isak er valgt bort, da teksten kan oppmuntre til ukontrollert lydighet/fundamentalisme» og «David og Goliat er valgt bort på grunn av fare for politisk bruk mellom palestinere og israelere.» Videre siterer hun utvalget, på at de er «betenkt på å formidle volden i fortellingen for barn.» Kartzow framhever at utvalget har latt seg styre av prinsippet «not for public reading,» altså at enkelte deler av Bibelen slettes ikke egner seg for offentligheten.

Et tilsvarende eksempel på dette er saken der Møre-biskopen Odd Bondevik i 2004 ville nekte å godkjenne et glassmaleri Håkon Bleken hadde laget til Spjelkavik kirke. Maleriet forestilte Abrahams ofring av Isak, noe biskopen mente ble for sterk kost for barna. På en måte har han rett i dette, men samtidig må vi spørre oss om det er rett å skåne folk og barn for problematiske tekster og grusomme bibelfortellinger? Det verdifulle og umisligelige ved disse tekstene, er at de tvinger oss til å reflektere rundt spørsmål knyttet til fortolkning og Bibelens autoritet. De tvinger oss til å destabilisere alle former for biblisme, noe som fortsatt må være et viktig anliggende for en luthersk kirke. Har man alltid hørt at Bibelen er Guds ord direkte fra

oven, og samtidig blitt skånet fra de fæle tekstene, står troen på spill når man plutselig oppdager dem. Et annet, og minst like viktig aspekt, er at tekstene forteller om livet. Livet er grusomt – så hvorfor skulle ikke Bibelen også være det? Tamar-kampanjen er et glimrende eksempel på at det Bibelen tør å ta opp, det må mennesker også være opptatt av. Selv om David tok feil.

Enhver tekstrekke er et valg også av hvilke tekster som *ikke* skal leses. En tekstrekke er nødvendigvis en innsnevring, en fortolkning av hva som er viktig i bibelmaterialet. Rekkene blir en slags kanon i kanon, eller en *folkets bibel*, som tekstrekkeutvalget kaller det. Utfordringen for utvalget må bli å ikke gjøre denne harmoniseringen for harmonisk, å ikke skåne oss eller folket for Bibelen slik den er.

Utfordringen: Fæle tekster – fine ord

De vanskelige tekstene er utfordrende på flere nivåer: Utfordringen som møter bibelleseren og menigheten er å leve med teksten. Hvordan inkorporere den i Bibel-helheten og samtidig balansere mellom å ta tekstene for alvorlig og for lettvindt? For teologen er spørsmålet: Hva gjør disse tekstene med skriftsynet vårt? Hvordan kan vi forholde oss, ikke bare til disse tekstene, men til resten av Bibelen, etter at vi har lest oss til forskrekkelse i 2. Samuelsbok? For presten og predikanten er spørsmålet mer pragmatisk: Hvordan preke over denne teksten? Hva slags evangelium (godt nytt) kan jeg bringe til mennesker, med denne teksten som utgangspunkt? Disse problem-løsningsprosessene vil pågå så lenge det finnes Bibler og folk som leser i dem.

Grusomme tekster kan, om de brukes klokt, åpne viktige dører. Da blir de evangelium for mennesker i dag. Selv om de i sin mest åpenbare formidling ikke forkynner godt nytt, kan de brukes som et trinn i stigen mellom Gud og mennesker. Det er åpenbart at forskjellige tekster krever forskjellig tilnærming for å fravriste dem det gode meningspotensiale de har. Mening er noe som skapes mellom leser (gruppe) og tekst, ikke noe teksten har. Dermed er det for en stor del opp til leseren å handle med teksten, kjempe med den, for å få den til å velsigne mennesket. Å kjempe med en tekst kan bety så mangt: Å drepe den, å slå den, å overmanne den, å tape for den, å komme nær den, å bruke krefter på den, å gi opp for dens styrke, å la seg velsigne av den.

Kirke og Kultur vil melde seg inn i kampen med de vanskelige tekstene. Vi vil i tida framover invitere forskjellige mennesker til å skrive andakter over grusomme tekster.⁵ Til å lese til de finner et korn av rettferd, fred eller innsikt i teksten. Til å formidle godt nytt – enten på tvers av teksten, med teksten som springbrett, i dypet av teksten, ved å lytte til tekstens andre stemme, ved å sable teksten ned eller ved å rote og rydde i den. Men ikke ved å unnskyldte alvorret av tekstens vold, undertrykking eller krigshissing. Hansken er kastet!

Noter

- 1 Osiek
- 2 West, 1995
- 3 Tribble, 1978
- 4 Kartzow, 2007
- 5 Innsendt materiale er også velkomment og vil bli vurdert.

Litteratur

- Kartzow, M. B.: «Folkets bibel? Nye tekstrekker 2010» I: *Nytt norsk kirkeblad 7/* 2007. Utgitt av Det praktisk-teologiske seminar, Oslo 2007
- Osiek, C.: «The Feminist and the Bible: Hermeneutical alternatives» I: *Feminist Perspectives on Biblical Scholarship* A.Y. Collins, red. Scholara Press, California 1985
- Tribble, P.: *God and the Rhetoric of Sexuality*. Fortress Press, Philadelphia 1978
- Tribble, P.: *Texts of Terror*. SCM Press, London 2002
- West, G.: *Biblical Hermeneutics of Liberation*. Cluster publications, Pietermaritzburg/Orbis books, Marknoll New York 1995